

Poročilo o spremljanju izvajanja ukrepov Nacionalnega strateškega načrta za digitalno desetletje na področju digitalne vključenosti - vladovanje in digitalno državljanstvo

mag. Simon Delakorda, Inštitut za elektronsko participacijo

(Ljubljana, 12. september 2024)

Izjava o odgovornosti

Besedilo je izključno odgovornost avtorja in ne odraža nujno stališč in mnenj European Citizen Action Service (ECAS) ali Komisije Evropske unije (Komisija). Zanje ne moreta biti odgovorna niti ECAS niti Komisija.

Besedilo je na voljo pod pogoji licence Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)).

Naslovna slika: Evropska komisija

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/digital-decade-2024-report-country-fact-pages>

Kazalo vsebine

POVZETEK.....	3
SUMMARY.....	4
1 STRATEŠKO VLADOVANJE (UPRAVLJANJE) DIGITALNE PREOBRAZBE SLOVENIJE.....	5
1.1 Ugotovitve Evropske komisije v povezavi s strateškim upravljanjem.....	5
1.2 Nestvarno strateško vladovanje pri načrtovanju ciljev in ukrepov?.....	6
1.3 Priporočila Evropske komisije v povezavi s strateškim načrtovanjem.....	6
2 OSTALA PRIPOROČILA EVROPSKE KOMISIJE V POVEZAVI Z VKLJUČUJOČO DIGITALNO PREOBRAZBO.....	7
2.1 Usmerjenost na človeka, demokracija in varno digitalno okolje.....	7
2.2 Digitalne javne storitve.....	8
2.3 EDIC Digital Commons.....	8
3 VIZUALIZACIJA PODATKOV O IZVAJANJU IZBRANIH UKREPOV NA PODROČJU DIGITALNEGA DRŽAVLJANSTVA.....	9
4 SKLADNOST UKREPOV NA PODROČJU DIGITALNEGA DRŽAVLJANSTVA IN VKLJUČENOSTI S SMERNICAMI DIGITALNE PREOBRAZBE ECAS.....	10
5 PREDLOGI DOPOLNITEV NACIONALNEGA STRATEŠKEGA NAČRTA NA PODROČJU DIGITALNEGA DRŽAVLJANSTVA IN VKLJUČENOSTI.....	11

POVZETEK

Poročilo predstavlja podatke in ugotovitve o izvajanju ukrepov na področju vladovanja (upravljanja) digitalne preobrazbe, digitalnega državljanstva in digitalne vključenosti v pristojnosti Ministrstva za digitalno preobrazbo, ki so vključeni v Nacionalni strateški načrt za digitalno desetletje.

Podatki so bili zbrani na podlagi pregleda javno dostopnih virov o izvajanju izbranih ukrepov v nacionalnem strateškem načrtu in analize nacionalnih ukrepov za uresničevanje ciljev digitalne preobrazbe s strani Evropske komisije.

V prvem delu poročila so predstavljene ugotovitve in priporočila Evropske komisije v povezavi s strateškim vladovanjem (upravljanjem) digitalne preobrazbe Slovenije, digitalnimi javnimi storitvami, digitalnimi pravicami in digitalnim državljanstvom ter ocena stvarnosti pri načrtovanju ukrepov v Nacionalnem strateškem načrtu. V drugem delu je predstavljen pregled skladnosti izbranih ukrepov na področju digitalnega državljanstva in digitalne vključenosti v Nacionalnem strateškem načrtu s smernicami digitalne preobrazbe evropske mreže ECAS. V zaključku poročila so podani predlogi dopolnitev ukrepov nacionalnega strateškega načrta, ki se nanašajo na digitalno državljanstvo in digitalno vključenost.

Ključne ugotovitve poročila so naslednje:

- Slovenija še ni pokazala širšega napredka in preobrazbenih učinkov na področju digitalne preobrazbe kljub zelo visokim ambicijam za doseganje ciljev digitalnega desetletja;
- Izboljšati je potrebno vključevanje deležnikov v načrtovanje in izvajanje Nacionalnega strateškega načrta. Evropska komisija kot primer dobre prakse nevladnih organizacij navaja projekt CODIS, ki je pripomogel k strukturiranemu sodelovanju civilne družbe v procesu priprave nacionalnega strateškega načrta;
- Opis proračunskega dela nacionalnega strateškega načrta in informacije o pričakovanih učinkih ukrepov niso skladni v zadostni meri;
- V nacionalni strateški načrt je potrebno vključiti več informacij o uresničevanju Deklaracije o digitalnih pravicah in načelih ter kateri nacionalni ukrepi prispevajo k temu;
- V Nacionalnem strateškem načrtu manjkajo ukrepi, ki se nanašajo na krepitev e-participacije in e-volitev v demokratičnih postopkih, izvajanje zakonodaje na področju spletne dostopnosti, uporabe odprtih formatov in odprtokodnih rešitev v javni upravi, zagotavljanje spletne nevtralnosti, varovanje zasebnosti, ozaveščanje o umetni inteligenci in digitalno preobrazbo nevladnega sektorja;
- Izbrani ukrepi Ministrstva za digitalno preobrazbo so skladni s smernicami evropske civilne družbe za področje digitalnega državljanstva in vključenosti, katere je pripravila evropska mreža ECAS;
- Na podlagi ugotovitev je predlaganih več dopolnitev Nacionalnega strateškega načrta, ki se nanašajo na digitalno državljanstvo in digitalno vključenost.

SUMMARY

The briefing report presents data and findings on the implementation of the actions relating to digital transformation governance, digital citizenship and inclusion under the responsibility of the Ministry of Digital Transformation, which are included in the National Strategic Roadmap.

The data was collected on the basis of a review of publicly available sources on the implementation of selected actions in the National Strategic Roadmap for the Digital Decade and an analysis of national actions to achieve the digital transformation objectives by the European Commission.

The first part of the report presents the findings and recommendations of the European Commission in relation to the strategic governance of Slovenia's digital transformation, digital public services, digital rights and digital citizenship, as well as an assessment of the accountability of action planning in the National Roadmap. The second part presents an overview of the coherence of the selected actions on digital citizenship and digital inclusion in the National Strategic Plan with the ECAS Digital Transformation Guidelines. The report concludes with suggestions for complementing the actions of the National Strategic Roadmap related to digital citizenship and digital inclusion.

The key findings of the briefing report are as follows:

- Slovenia has not yet demonstrated broader progress and transformative effects in digital transformation, despite very high ambitions to achieve the Digital Decade goals;
- Stakeholders involvement in the planning and implementation of the National Roadmap needs to be improved. The European Commission cites the CODIS project as an example of good practice by NGOs, which has contributed to structured civil society participation in the process of preparing the National Strategic Plan;
- The description of the budget part of the National Strategic Roadmap and the information on the expected impact of the actions are not sufficiently coherent;
- The National Roadmap needs to include more information on the implementation of the Declaration on Digital Rights and Principles and which national actions contribute to this;
- The National Strategic Roadmap lacks measures to strengthen e-participation and e-voting in democratic processes, implement legislation on web accessibility, use open formats and open source solutions in public administration, ensure net neutrality, protect privacy, raise awareness of artificial intelligence and the digital transformation of the NGO sector;
- The observed selected measures of the Ministry for Digital Transformation are in line with the European Civil Society Guidelines for Digital Citizenship and Inclusion, developed by the ECAS European Network;
- Based on the findings, several amendments to the National Strategic Roadmap are proposed, relating to digital citizenship and digital inclusion.

1 STRATEŠKO VLADOVANJE (UPRAVLJANJE) DIGITALNE PREOBRAZBE SLOVENIJE

1.1 UGOTOVITVE EVROPSKE KOMISIJE V POVEZAVI S STRATEŠKIM UPRAVLJANJEM

Evropska komisija ugotavlja, da strateški časovni načrt Slovenije izkazuje **zelo visoke ambicije in znatne napore** za doseganje ciljev digitalnega desetletja (Poročilo EK, str. 4). Pri tem je Slovenija **edina država EU**, ki je svoje nacionalne cilje v **celoti uskladila s cilji EU do leta 2030** oz. jih v dveh primerih celo preseгла. Prav tako uvaja dodatne cilje, kot je uvedba (uporaba) e-identitete.

Slika št. 1: Skladnost slovenskih nacionalnih ciljev digitalnega desetletja s cilji EU do leta 2030 v primerjavi z drugimi državami članicami EU¹

Skupni proračun Slovenije za ukrepe v nacionalnem časovnem načrtu do leta 2030 je **ocenjen na 1 milijardo EUR**, pri čemer se prednostni ukrepi nanašajo na osnovne digitalne spretnosti, digitalne javne storitve, gigabitno povezljivost in uvajanja umetne inteligence/oblaka/analitike podatkov (Poročilo EK, str. 4).

Slovenija je ena izmed enajst držav članic, ki so **podrobneje poročale o posvetovanju z zainteresiranimi stranmi** v procesu priprave nacionalnega strateškega načrta in v nacionalno poročilo vključile povratne informacije deležnikov. Pri tem Evropska komisija kot primer dobre prakse nevladnih organizacij navaja **projekt CODIS²**, ki je pripomogel k **strukturiranemu sodelovanju civilne družbe** v procesu priprave nacionalnega strateškega načrta (Poročilo EK, str. 32). Zagovorniške aktivnosti projekta so pripomogle tudi k temu, da je Ministrstvo za digitalno preobrazbo **omogočilo 14 dnevno javno razpravo** o osnutku predloga nacionalnega strateškega načrta³ (op. a.).

1 Vir: Evropska komisija (2024). Report on the state of the digital decade 2024 (str. 20). Dostop <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/106687>.

2 Vir: <https://www.inepa.si/2024/01/09/co-creating-digital-policies-in-slovenia-codis-project-summary/>.

1.2 NESTVARNO STRATEŠKO VLADOVANJE PRI NAČRTOVANJU CILJEV IN UKREPOV?

Po drugi strani Evropska komisija opozarja, da kljub izvajanju posameznih ukrepov, **Slovenija še ni pokazala širšega napredka in preobrazbenih učinkov** na področju digitalne preobrazbe (Poročilo EK, str. 3).

Pregled nacionalnega strateškega načrta kaže, da sta na primeru cilja 80 % prebivalcev z osnovnimi digitalnimi spretnostmi (kompetencami) **vprašljiva nacionalna izhodiščna vrednost ter na njeni podlagi začrtana nacionalna časovnica doseganja cilja in skupno število vključenih prebivalcev po posameznih ukrepih**. Kot nacionalna izhodiščna vrednost v nacionalnem strateškem načrtu je vzeta vrednosti 50 %, čeprav je po zadnjih podatkih Eurostat iz leta 2023 ta vrednost 46,7 %. Ta podatek je skladen s podatki Statističnega urada RS⁴ (op. a.).

Tekom javne razprave o predlogu nacionalnega strateškega so **organizacije civilne družbe oblikovale 35 predlogov dopolnitev in 2 nova ukrepa**⁵, ki jih **Ministrstvo za digitalno preobrazbo ni upoštevalo**. Inštitut za elektronsko participacijo je o problematiki ne vključevanja predlogov civilne družbe opozoril Evropsko komisijo v javnem pismu⁶ (op. a.).

Nevladne organizacije so v okviru predlaganih dopolnitev izpostavile tudi **naslednje bistvene pomanjkljivosti nacionalnega strateškega načrta** (op. a.):

- premalo premišljeni ukrepi na področju digitalnih kompetenc, ki ne naslavlajo v zadostni meri državljske in medijske pismenosti, digitalnih pravic in digitalne suverenost prebivalstva;
- neupoštevanje ključnih načel na področju digitalnih javnih storitev kot so tehnološka nevtralnost, »javni denar, javna koda«, uporaba podatkov v odprtih formatih in spodbujanje odprtokodnih rešitev;
- pomanjkljivi ukrepi v povezavi z digitalnim državljanstvom in krepitvijo demokratičnega življenja (krepitev demokratičnih postopkov s pomočjo digitalnih tehnologij);
- nezadostni ukrepi za doprinos k zelenemu prehodu;
- sektorsko neuravnoteženi ukrepi (splošno zapostavljenost nevladnega sektorja kot deležnika digitalne preobrazbe ter vloge občin in potreb občanov v osnutku strateškega načrta).

1.3 PRIPOROČILA EVROPSKE KOMISIJE V POVEZAVI S STRATEŠKIM NAČRTOVANJEM

Evropska komisija ugotavlja, da imajo vsi ukrepi v nacionalnem strateškem načrtu predvidena **finančna sredstva, ki pa niso vedno skladna z načrtovanimi aktivnostmi in končno vrednostjo cilja** (str. 32). Po mnenju Evropske komisije potrebujejo posamezni cilji dodatne in obsežnejše

3 Vir: <https://www.inepa.si/2023/09/04/sodelovanje-civilne-druzbe-v-posvetovanju-o-osnutku-nacionalnega-strateskega-casovnega-nacrta-za-digitalno-desetletje/>.

4 Vir: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11667>.

5 Vir: <https://www.inepa.si/2023/09/21/pripombe-civilne-druzbe-na-osnutek-nacionalnega-strateskega-casovnega-nacrta-za-digitalno-desetletje/>.

6 Vir: <https://www.inepa.si/2023/12/05/open-letter-to-the-eu-commission-on-involving-civil-society-in-the-preparation-of-the-national-strategic-roadmap-for-digital-decade-in-slovenia/>.

ukrepe oz. jim manjka podrobnejši opis načrtovanih dejavnosti⁷ (Poročilo EK, str. 33).

Poleg tega poročilo Evropske komisije na več mestih opozarja na **premalo ukrepov za doseg posameznih ciljev** (npr. gigabitna povezljivost, digitalizacija majhnih in srednjih podjetij in podatkovna analitika), na **neskladnost dinamike in zadostnosti ukrepov z zelo ambicioznimi časovnicami** za doseg posameznih ciljev (npr. umetna inteligenca, velepodatki, zaposleni IKT strokovnjaki) in na **dejanske zmožnosti za doseg EU usklajenih ciljev** glede na skromen izhodiščni položaj Slovenije (npr. zagonska podjetja samorogi) (Poročilo EK, str. 15, 16, 19, 20, 23, 24).

Evropska komisija zato predlaga Sloveniji, da **popravi opis proračunskega dela nacionalnega strateškega načrta in dopolni informacije o pričakovanem učinku strateškega načrta** na ravni ukrepov ter tako zagotovi splošno skladnost načrta (Poročilo EK, str. 5). Prav tako priporoča Sloveniji, da **razvije skladen pristop pri povezovanju digitalnega in zelenega prehoda** (Poročilo EK, str. 8).

Komisija tudi predlaga Sloveniji, da **zagotovi več informacij o uresničevanju digitalnih pravic in načel** (in splošnih ciljev digitalnega desetletja), vključno s tem, kateri nacionalni ukrepi prispevajo k temu. Pri tem kot primer **dobre prakse** izpostavlja projekt civilne družbe »**Sooblikovanje digitalnih politik v Sloveniji (CODIS 2)**«, ki je namenjen spremljanju in krepitvi izvajanja nacionalnega strateškega načrta za digitalno desetletje (Poročilo EK, str. 29)⁸ (op. a.).

2 OSTALA PRIPOROČILA EVROPSKE KOMISIJE V POVEZAVI Z VKLJUČUJOČO DIGITALNO PREOBRAZBO

2.1 Usmerjenost na človeka, demokracija in varno digitalno okolje

Evropska komisija v povezavi s spremljanjem izvajanja Evropske deklaracije o digitalnih pravicah in načelih za digitalno desetletje⁹ izpostavlja, da **46 % anketirancev iz Slovenije v raziskavi Eurobarometer meni, da Evropska unija ščiti njihove digitalne pravice** (povprečje EU je 47 %)¹⁰. V primerjavi s predhodnim letom se je delež za Slovenijo zmanjšal za 5 %. Po drugi strani narašča delež prebivalcev Slovenije (62 %), ki so zaskrbljeni zaradi varnosti otrok na spletu (11 odstotnih točk več kot lani), 47 % pa je zaskrbljenih zaradi nadzora nad osebnimi podatki. Po drugi strani jih 62 % zaupa v svobodo združevanja prek spleta, 57 % pa v varne in zasebnosti prijazne tehnologije, kar je nad povprečjem EU (Poročilo EK, str. 5).

Podatki Eurostat tudi kažejo, da je **sovražni govor na spletu v Sloveniji razmeroma razširjen**. Da so bili v zadnjih treh mesecih izpostavljeni sovražnim ali ponižujočim sporočilom na spletu, je poročalo 43,8 % anketirancev iz Slovenije, kar je nad povprečjem EU, ki znaša 33,5 %. Ob tem Evropska komisija izpostavlja večjo ozaveščenost prebivalstva o tej problematiki kot je povprečje EU. V raziskavi Eurobarometer o digitalnem desetletju so anketiranci iz Slovenije nekoliko pogosteje opredelili sovražni govor kot škodljivo vedenje, ki ima nanje največji vpliv (28 % v primerjavi z 22 %) (Poročilo EK, str. 29).

7 Vir: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/slovenia-2024-digital-decade-country-report>.

8 Vir: <https://www.inepa.si/tag/codis/>.

9 Vir: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-principles>.

10 Vir: Eurobarometer 551 »Digital Decade 2024« <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3174>.

Po mnenju Evropske komisije bi **večja prepoznavnosti Deklaracije o digitalnih pravicah in načelih na nacionalni ravni in krepitev boljšega vključevanja deležnikov** lahko izboljšala rezultate Slovenije pri doseganju ciljev na področju zaščite ter opolnomočenja ljudi in družbe (ibid).

2.2 Digitalne javne storitve

Na področju digitalnih javnih storitev, e-zdravja in e-identitete se Slovenija nahaja blizu povprečja EU, vendar pa se sooča z **razkorakom med ponujenimi e-storitvami in njihovo uporabo**. Izboljšanje digitalne pismenosti bi lahko pripomoglo k večji uporabi digitalnih javnih storitev. Precejšnje število ljudi zaradi pomanjkanja spretnosti in znanj namreč ne stopa v stik z javno upravo prek spleta (Poročilo EK, str. 7).

Na področju **digitalizacije javnih storitev za prebivalstvo se Slovenija z deležem 77 % približuje povprečju EU**, ki znaša 79,4 % (v primerjavi z 71,4 % za Slovenijo in 77 % za EU leta 2022). **Na področju uporabe** pa se je delež uporabnikov e-uprave, ki so v zadnjih 12 mesecih uporabili spletne strani ali aplikacije za komunikacijo z javno upravo, zmanjšal z 81,3 % na 78,4 %, pri čemer je še **vedno nad povprečjem EU (75 %)**. (Poročilo EK, str. 26).

Podobno neskladje med ponudbo in povpraševanjem po digitalnih storitvah se kaže tudi pri e-zdravju in e-identiteti. Najpogostejša razloga za neoddajo izpolnjenih obrazcev na spletnih straneh javne uprave sta bila v letu 2023 **pomanjkanje spretnosti ali znanja** (4,7 % za Slovenijo in 2,7 % na ravni EU) in **neposedovanje digitalnega potrdila ali drugega sredstva za elektronski podpis**. Ob tem Evropska komisija dodaja, da je od lani v Sloveniji veljavna elektronska osebna izkaznica, ki se lahko uporablja kot kvalificirani elektronski podpis (ibid).

Slovenija si je zastavila cilj, da bo vsaj **80 % prebivalstva uporabljalo svojo e-identiteto za opravljanje javnih storitev**. Leta 2023 je bil delež prebivalcev, ki so v zadnjih 12 mesecih uporabili svojo e-identiteto za dostop do spletnih storitev, **pod povprečjem EU (35,7 % v primerjavi z 41,1 %)**. Pri uporabi storitev, ki jih zagotavljajo slovenski javni organi ali javne službe, je Slovenija prav pod povprečjem EU (21,8 % v primerjavi z 36,1 %) (Poročilo EK, str. 25).

Evropska komisija ugotavlja, da je Slovenija v nacionalni strateški načrt vključila **veliko zelo konkretnih ukrepov** za izboljšanje in razširitev digitalnih javnih storitev v naslednjih 2-3 letih v primerjavi z drugimi cilji, pri katerih imajo ukrepi večinoma časovnico implementacije do leta 2030 (ibid).

Evropska komisija **priporoča Sloveniji nadaljevanje prizadevanj za digitalizacijo javnih storitev**. Pri čemer bi Slovenija morala v luči neskladja med ponudbo digitalnih javnih storitev in njihovo uporabo, posebno pozornost nameniti **soustvarjalnemu razvoju** (npr. vključevanje povratnih informacij uporabnikov) in **uporabniški prijaznosti e-storitev** (Poročilo EK, str. 7, 27-28).

2.3 EDIC Digital Commons

Država Slovenija je v nacionalni strateški načrt v poglavju 5. Sodelovanje na evropski ravni vključila tudi ukrep večdržavnega projekta, ki predvideva vzpostavitev Konzorcija evropske digitalne

infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons). Pričakovani rezultat ukrepa je oblikovanje učinkovitega okolja za razvoj in uporabo odprtokodne in prosto dostopne programske opreme (FOSS), infrastrukture in storitev, ki bo prispevala k oblikovanju kulture odprtosti, dostopnosti, suverenosti in vključenosti digitalne preobrazbe za vse (Nacionalni načrt, str. 86). Država Slovenija glede na informacije Evropske komisije sodeluje v razpravah znotraj neformalnih delovnih skupin o vzpostavitvi Konzorcija evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (Poročilo EK, str. 34). Evropska komisija v povezavi z EDIC Digital Commons ne podaja priporočil. Ne glede nato, bi morebitno nesodelovanje Slovenije v formalno vzpostavljenem EDIC Digital Commons pomenilo nadaljevanje nedosledne politike¹¹ Ministrstva za digitalno preobrazbo do vloge in pomena odprtokodne in prosto dostopne programske opreme na področju digitalne vključenosti (op.a.).

3 VIZUALIZACIJA PODATKOV O IZVAJANJU IZBRANIH UKREPOV NA PODROČJU DIGITALNEGA DRŽAVLJANSTVA

Med politike, ukrepe in dejavnosti, ki pripomorejo k doseganju splošnih ciljev digitalnega desetletja, je v Nacionalni strateški načrt vključenih več ukrepov v pristojnih različnih ministrstev, ki se nanašajo na digitalno državljanstvo.

Med ukrepi v pristojnosti Ministrstva za digitalno preobrazbo, ki se v Nacionalnem strateškem načrtu nanašajo na digitalno državljanstvo, sta bila v okviru projekta CODIS 2 opazovana dva izvajana ukrepa in sicer Mehanizem za zagotavljanje dostopa do računalniške opreme (MIRO) in Strategija digitalnih javnih storitev 2030 s pripadajočim akcijskim načrtom. Oba ukrepa se izvajata, pri čemer se ukrep MIRO sooča z velikimi kritikam s strani splošne, strokovne in dela politične javnosti.

Dodatni opazovani ukrep, ki se nanaša na sodelovanje na evropski ravni in se posredno navezuje na digitalno državljanstvo, je večdržavni projekt Konzorcij evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons). Država Slovenija v letu 2024 ni aktivno sodelovala pri izvajanju projekta (grafika št. 1).

11 Ministrstvo za digitalno preobrazbo v okviru mehanizma za izposojno računalniške opreme (MIRO) omogoča izposojno prenosnih računalnikov z nameščenim odprtokodnim operacijskim sistemom, po drugi strani pa še vedno ni odpravilo diskriminatorne obravnave uporabnikov računalnikov in pametnih telefonov z nameščenimi odprtokodnimi operacijskimi sistemi, ki ne morejo uporabljati elektronske osebne izkaznice (op.a.).

Pregled izvajanja izbranih ukrepov Ministrstva za digitalno preobrazbo na področju digitalnega državljanstva in sodelovanja na evropski ravni			
Ukrep	V izvajanju	Vrednost v EUR	
1	Uredba o upravljanju mehanizma za zagotavljanje dostopa do računalniške opreme (mehanizem MIRO)	Da	9.000.000,00
2	Strategija digitalnih javnih storitev 2030 in pripadajoči akcijski načrt	Da	/
3	Konzorcij evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons)	Ne	/

Projekt Sooblikovanje digitalnih politik v Sloveniji 2 (CODIS 2)

Table: Inštitut za elektronsko participacijo • Source: Vir: Inštitut za elektronsko participacijo • Created with Datawrapper

4 SKLADNOST UKREPOV NA PODROČJU DIGITALNEGA DRŽAVLJANSTVA IN VKLJUČENOSTI S SMERNICAMI DIGITALNE PREOBRAZBE ECAS

Skupina za digitalno preobrazbo pri Konvenciji civilne družbe, ki jo je vodila evropska mreža ECAS¹², je pripravila smernice za digitalno preobrazbo EU¹³. Smernice se med drugimi nanašajo tudi na področje digitalnega državljanstva in vključenosti. V nadaljevanju je na podlagi pregleda vsebinskega ujemanja podana ocena skladnosti med izbranimi ukrepi v Nacionalnem strateškem načrtu, ki se nanašajo na digitalno državljanstvo in smernicami evropske civilne družbe.

Tabela št. 4: Vsebinsko ujemanja med smernicami evropske civilne družbe in izbranimi ukrepi v Nacionalnem strateškem načrtu, ki se nanašajo na digitalno državljanstvo (ujemanje ukrepa vsaj z eno smernico).

Ukrep	Smernica
Mehanizem za zagotavljanje dostopa do računalniške opreme (MIRO)	Podpora družbeno in digitalno izključenim skupinam prebivalstva, ki ostajajo v ozadju zaradi nerazpoložljivosti ali cenovne nedostopnosti tehnologij
Strategija digitalnih javnih storitev 2030 s pripadajočim akcijskim načrtom	Zagotavljanje javnih storitev, ki so v celoti dostopne težje dosegljivim skupinam prebivalstva
Konzorcij evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons)	Naslavljanje centralizacije interneta in preprečevanje tehnološkim korporacijam upravljanje večine storitev in

12 Vir: The European Citizen Action Service <https://ecas.org/>

13 Vir: <https://ecas.org/wp-content/uploads/2024/09/ECAS-Digital-Inclusion-Guidelines-241114-Full.pdf>.

Pregled vsebinskega ujemanja izbranih ukrepov v Nacionalnem strateškem načrtu, ki se nanašajo na področje digitalnega državljanstva in vključenosti ter smernicami evropske civilne družbe kaže, da ukrepi izpolnjujejo posamezne smernice.

Smernice evropske civilne družbe, ki niso prisotne v ukrepih Nacionalnega strateškega načrta, ki se nanašajo na področje digitalnega državljanstva in vključenosti, so naslednje:

- Krepiti e-participacijo in e-volitve v demokratičnih postopkih s testiranjem in kombiniranjem novih metod vključevanja državljanov pri oblikovanju zakonodaje in glasovanju na internetu;
- Zagotavljati analognega dostopa do javnih storitev za ljudi, ki nimajo možnosti uporabe digitalnih orodij;
- Javni podatki in dokumenti e-uprave ravni morajo biti dostopni v skladu z direktivo o spletni dostopnosti in uporabni v odprtih formatih;
- Programska oprema, ki je razvita za e-upravo v javnem sektorju in javno financirana, mora biti na voljo pod brezplačno in odprtokodno licenco za programsko opremo;
- Spodbujati in izkoriščati preobrazbeno, inovativno in sodelovalno moč odprte kode, njenih načel in razvojnih praks" v e-upravi;
- Zagotoviti izvrševanje obstoječih pravnih okvirov kot je Zakon o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij (ZDSMA)
- Zagotoviti spletno nevtralnost, da se zagotovi prosta in poštena izmenjava vsebine na spletu.
- Varovanje zasebnosti občutljivih podatkov, povezanih z invalidnostjo in zdravjem;
- Krepiti prizadevanja za boljšo razlago umetne inteligence državljanom;
- Varovanje temeljnih svoboščin in preprečevanje sovražnega govora.

5 PREDLOGI DOPOLNITEV NACIONALNEGA STRATEŠKEGA NAČRTA NA PODROČJU DIGITALNEGA DRŽAVLJANSTVA IN VKLJUČENOSTI

Na podlagi predstavljenih priporočil Evropske komisije in zbranih podatkov iz javno dostopnih statistik in virov ter pripomb civilne družbe na osnutek Nacionalnega strateškega časovnega načrta za digitalno desetletje ¹⁴ predlagamo naslednje dopolnitve nacionalnega strateškega načrta po posameznih področjih in ukrepih digitalne vključenosti:

¹⁴ Vir: <https://www.inepa.si/2023/09/21/pripombe-civilne-druzbe-na-osnutek-nacionalnega-strateskega-casovnega-nacrta-za-digitalno-desetletje/>.

1) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, katerega cilji bo krepitev demokratičnih postopkov in odločanja s pomočjo digitalnih tehnologij (e-participacija in i-volitve). Ukrepi se nanašajo na celostno digitalizacijo upravnih postopkov na področju demokratičnega življenja (npr. e-oddajo podpore kandidatom na predsedniških in lokalnih volitvah, e-registracijo politične stranke ter ostalih z demokratičnim delovanjem povezanih javnih storitev), omogočanje spletnega glasovanja na daljavo (i-volitve), digitalizacijo volilnih procesov, digitalizacijo peticij Državnemu zboru ter na bistveno izboljšanje demokratičnih učinkov portala Predlagam vladi in podportala eDemokracija na portalu E-uprava (e-participacija). Predlog se prav tako nanaša na digitalizacijo novih praks državljanske udeležbe kot so množičenje (crowdsourcing) in participativni proračun ter ostalih e-komunikacijskih procesov civilnega dialoga med državo in civilno družbo in znotraj civilne družbe. Podlago za umestitev ukrepa predstavlja splošen cilj (g) Sklepa o vzpostavitvi programa politike Pot v digitalno desetletje do leta 2030, ki se nanaša na zagotavljanje sodelovanja v demokratičnem življenju prek spleta za vse. Ukrepi se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

2) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na sistemski pristop k soustvarjalnemu razvoju in uporabniško prijaznosti e-storitev. Cilji ukrepa so prilagoditev in dostopnost digitalnih javnih storitev različnim starostnim skupinam, vključevanje ciljnih skupin uporabnikov v soustvarjalni razvoj digitalnih javnih storitev in digitalne javne storitve po meri uporabnika (merjenje zadovoljstva). Ukrepi se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

3) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki bo zagotovil boljše izvajanje zakonodaje na področju spletne dostopnosti. Več kot 98 odstotkov spletnih strani ni v celoti skladnih s standardi dostopnosti glede na določila zakona o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij (ZDSMA). Na področju spletne dostopnosti je zato potrebno izboljšati zavedanje, da mora razvoj digitalnih javnih storitev upoštevati potrebe in pričakovanja uporabnikov. Načelo digitalne dostopnosti velja za vse, tako za starejše in uporabnike z različnim invalidnostmi. V letu 2025 stopa v veljavo tudi Zakon o dostopnosti do proizvodov in storitev za invalide. Ključni razlogi za deficitarnost digitalne dostopnosti v Sloveniji so neozaveščenost in neinformiranost zavezancev ter izvajalcev digitalnih javnih storitev na lokalni in državni ravni, pomanjkljiva usklajenost pristojnih vladnih resorjev, pomanjkljiv nadzor nad izpolnjevanjem zakonodaje, neizrekanje kazni ter nerazvit dialog pristojnih ministrstev s strokovnimi organizacijami iz nevladnega sektorja. Ukrepi za sistemsko naslavljanje digitalne dostopnosti se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

4) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na omejitev uporabe mobilnih naprav v času šolskega pouka v osnovnih in srednjih šolah. Ukrepi se nanašajo na sistemsko ureditev problematike prekomerne in škodljive uporabe mobilnih naprav med otroci in mladostniki (npr. varna hrambe vseh pametnih naprav kot so pametni telefoni, pametne ure, ki jih otroci odložijo pri vstopu v šolo in jih dvignejo po končanju pouka). Podlago za sprejetje ukrepa predstavlja Evropska deklaracija o digitalnih pravicah in načelih za digitalno desetletje, ki vključuje zaščito in opolnomočenje otrok in mladih v digitalnem okolju. Rezultati raziskave javnega mnenja Eurobarometer 551 »Digital Decade 2024« kažejo, da več kot polovica anketirancev iz Slovenije (62 %) meni, da se v državi digitalne pravice in načela na primeru zagotavljanje varnih digitalnih okolij in vsebin za otroke in mlade ne zagotavljajo preveč dobro. Ukrepi se umesti v nacionalni strateški

načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

5) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, katerega cili bo večja uporaba odprtih formatov in odprto kodnih rešitev v javni in državni upravi. Cilj ukrepa je spodbujati uporabo podatkov v odprtih formatih (osnova za uporabo odprtih podatkov), širiti dostopnost podatkov za strojno nadaljnjo obdelavo, povečevati obseg odprto kodnih rešitev v razvoju digitalnih javnih storitev in uresničevati načelo »javni denar, javna koda«. Odprt format je tisti format, ki je hkrati odprt standard. Gre za format, ki je prost za uporabo in ni vezan na komercialno programsko opremo ali ponudnika. Odprt format tudi ni obremenjen s patenti ali drugimi intelektualnimi pravicami oz. so te prosto licencirane vsem. Njegova prednost je ta, da omogoča trajno ohranjanje digitalnih virov. Odprti formati poleg tega izboljšujejo interoperabilnost digitalnih vsebin. Besedilne oz. pisarniške datoteke javne uprave ter podatke, ki so namenjeni in dostopni javnosti, je zato potrebno objavljati tudi v odprtem formatu ODF (Open Document Format). Z uporabo in razvojem odprtokodnih rešitev se znižajo stroški za storitve, saj jih ni potrebno ponovno razvijati. Ob tem se spodbuja sodelovanje med različnimi sektorji, javna sredstva pa se racionalno porabljajo za rešitve, ki so na voljo tudi širši javnosti ter s tem tudi javnemu sektorju. Zvišuje se nivo inovacij, saj ni potrebe po ponovnem iskanju rešitev za rešen problem, in se lažje gradi na že obstoječem. Evropska komisija¹⁵ navaja naslednje prednosti uporabe odprtokodnih rešitev pri razvoju digitalnih javnih storitev: a) odprta koda je javna koda, ki omogoča smotrno porabo javnega denarja, omogoča svobodo izbire in se izogiba t.i. »priklenitvi na prodajalca« (ang. vendor lock-in), b) lažja uporaba in ponovno uporabo programskih rešitev pri razvoju čezmejnega storitev, ki so interoperabilne in povečujejo učinkovitost in c) odprtokodnemu programju se na preprost in učinkovit način dodajajo nove funkcije, ki se lahko prosto delijo s komerkoli, za kakršen koli namen. Cilj načela »public money, public code«¹⁶ pri razvoju vseh novih digitalnih storitev, katerih koda ima javno vrednost, je poraba javnih sredstev za javno (odprto) kodo ter s tem zviševanje kakovosti in dostopnosti programov in storitev za vse. Načelo spodbuja preglednost, sodelovanje in inovacije pri razvoju digitalnih javnih storitev. Hkrati se s tem načelom preprečuje podvajanja dela in nesmotrno porabo javnega denarja v primerih, ko pride do menjave razvijalca / ponudnika digitalne javne storitve (razvoj nove storitve od začetka). Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Podpiranje vodilnega položaja in suverenosti.

6) Umestitev novega ukrepa za računalniško opremljenost društev upokojencev in socialnih zavodov v skladu z Zakonom o spodbujanju digitalni vključenosti. Peti odstavek 14. člena Zakona o spodbujanju digitalne vključenosti določa, da lahko pristojni organ podeli subvencije za nakup računalniške opreme tudi izvajalcem socialnovarstvenih programov in nevladnim organizacijam, namenjenim združevanju starejših. Delovna skupina za digitalno vključenost starejših pri Mreži nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo je bila s strani predstavnikov društev upokojencev opozorjena na pomanjkanje ustrezne računalniške opreme za delovanje društev. Prav tako se je med epidemijo COVID-19 pokazala nezadostna računalniška opremljenost socialnih zavodov. Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

15 Vir: Evropska komisija. Open source software strategy 2020-2023, https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/digital-services/open-source-software-strategy_en.

16 Vir: <https://publiccode.eu/>.

7) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na podporo digitalni preobrazbi nevladnega sektorja. Digitalizacija nevladnega sektorja se v ožjem pomenu nanaša na uporabo digitalnih tehnologij pri delovanju, poslovanju in zagovorništvu nevladnih organizacij. Širši cilj digitalizacije je digitalna preobrazba organizacij, ki poleg tehnoloških prinaša tudi procesne, komunikacijske in kulturne spremembe. Pomemben vidik digitalne preobrazbe NVO sektorja je krepitev njegove digitalne suverenosti v odnosu do poslovnih modelov tehnoloških multinacionalk in podatkovnega kapitalizma ter omogočanje samostojnega in informiranega odločajo o uporabi strojne in programske opreme ter spletnih storitev. Ukrepanje naslavlja neuravnotežen pristop Države Slovenije pri digitalni preobrazbi različnih sektorjev družbe. Velika večina javnih sredstev za digitalno preobrazbo je bila in je še vedno namenjena gospodarstvu, javni upravi, izobraževalnemu in raziskovalnemu sektorju. To potrjujejo tako številni ukrepi v osnutku Nacionalnega strateškega časovnega načrta za digitalno desetletje v korist omenjenih sektorjev kot tudi že razvita podporna okolja kot je ekosistem EDIH-ov, ki so izdatno financirana iz naslova javnih sredstev. Okvirna vrednost predvidenih ukrepov za doseganje digitalnih ciljev v neposredni povezavi z gospodarstvom znaša 240 milijonov evrov, v povezavi z izobraževalnim in raziskovalnim sektorjem 113 milijonov evrov in javno upravo 110 milijon evrov. Po drugi strani je Ministrstvo za javno upravo objavilo prvi in do sedaj edini javni razpis za digitalno preobrazbo nevladnih organizacij leta 2021 v vrednosti 4,5 milijona evrov. Zakon o nevladnih organizacijah (ZNOrg) nalaga Ministrstvu za digitalno preobrazbo obveznost, da v okviru svojih pristojnosti preko javnih razpisov financira projekte in programe nevladnih organizacij in drugih oseb, namenjenih izvajanju ukrepov za razvoj posameznih področij, ter spodbujanju razvoja nevladnih organizacij in razvoju podpornega okolja za nevladne organizacije. Temu sledi tudi 17. člen Zakona o spodbujanju digitalne vključenosti, po katerem lahko pristojni organ skladu s predpisi o javnih financah in zakonom, ki ureja nevladne organizacije, podeli subvencije za izvedbo projektov vsebinskih mrež nevladnih organizacij za dejavnosti informiranja, svetovanja, izobraževanja, raziskovanja, zagovorništva mreženja, promocije in podpore v korist vseh nevladnih organizacij na področju uporabe in razvoja digitalnih tehnologij in digitalnih kompetenc. Ukrepanje se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

8) Dopolnitev opisa in časovnice izvajanja ukrepa št. 84 Konzorcij evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons) (Nacionalni načrt str. 86-87). Opisu ukrepa manjkajo podatki o namenjenih ali predvidenih finančnih sredstvih in drugih viri, vključno s človeškimi viri ter informacije o pričakovanem učinku ukrepa. Dopolnitev se nanaša na priporočilo Evropske komisije Sloveniji, da popravi opis proračunskega dela nacionalnega strateškega načrta in dopolni informacije o pričakovanem učinku strateškega načrta na ravni ukrepov (Poročilo EK, str. 5).

9) Zagotoviti delovanje elektronske osebne izkaznice na računalnikih in pametnih telefonih z nameščenimi odprtokodnimi operacijskimi sistemi. V okviru cilja št. 13 (Digitalna identiteta), po katerem ima 80 % državljanov dostop do elektronske identifikacije (eID) in ukrepa št. 63, ki se nanaša na učinkovite in uporabniško prijazne rešitve za digitalno identiteto, omogočiti delovanje elektronske osebne izkaznice na odprtokodnih operacijskih sistemih. Republika Slovenija je leta 2022 začela izdajati elektronsko osebno izkaznico, ki pa ne deluje na računalnikih z nameščenim operacijskim sistemom Linux. K temu je sicer pristojno Ministrstvo za digitalno preobrazbo obvezalo zunanjega pogodbenega izvajalca in pri tem navedlo, da bo rešitev na voljo v zadnjem kvartalu leta 2023. Kar pa se do danes ni zgodilo. Elektronska osebna izkaznica države Slovenije tako predstavlja primer elektronske javne storitve, ki ne upošteva načel in vrednot tehnološke nevtralnosti, etičnosti digitalnih javnih storitev ter enakosti uporabnikov/c vseh elektronskih naprav

in operacijskih sistemov. Podlago za delovanje elektronske osebne izkaznice na odprtokodnih operacijskih sistemih predstavlja tudi Evropska deklaracija o digitalnih pravicah in načelih, ki se nanaša na zagotavljanje takšne zasnove, razvoja, uvajanja in uporabe tehnoloških rešitev, ki spoštujejo temeljne pravice, omogočajo njihovo uveljavljanje ter spodbujajo solidarnost in vključevanje.